

FLAKEROVA SREDNJOEUROPSKA POSTMODERNA, OSlamnigu–četvrti: monografija poznanjskog saziva međunarodnog znanstvenog skupa, posvećena Aleksandru Flakeru (ur. Goran Rem), Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonskobaranjskosrijemski, Osijek, 2012., 607 str.

Na 15. susretima hrvatskih književnih kritičara u Đakovu, 26. i 27. lipnja 2012. godine, predstavljen je zbornik poznanjskoga saziva međunarodnoga skupa *Modernitet druge polovice dvadesetoga stoljeća, Ivan Slamnig – Boro Pavlović, postmodernitet*, posvećenoga prije tri godine preminulomu znamenitom hrvatskom književnom znanstveniku, neumornom putniku istraživaču i rijetkom eruditu Aleksandru Flakeru, koji je prigodno naslovljen FLAKEROVA SREDNJOEUROPSKA POSTMODERNA. Posveta ne može biti prikladnija s obzirom da je mjesto održavanja skupa bila Poljska za koju je Flaker rođenjem (Białystok), radom, ali i posljednjim objavljenim naslovima, *autotopografskim* evokacijama, vezan.

Posvetni je Zbornik u svečani kontekst stavila urednička odluka Gorana Rema da on bude pokretačem i predmetnom okosnicom okruglog stola Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara na temu *Književna i znanstvena kritika*.

Ovaj će prikaz predstaviti koncepciju i autorske tekstove Flakerova zbornika.

Tri predmetna područja

Tekstovi u Zborniku zbog svoje predmetne raznolikosti podijeljeni su u čak devet tematskih blokova. To i nije neobično s obzirom da poetološki okvir postavljen pred autore – postmoderna – podrazumijeva strukturnu heterogenost predložaka, pa onda i metodologijsku heterogenost metajezika koji se njima bavi.

Predmetno područje zbornika moguće je prikazati na dva načina. Moguće je to učiniti prema tematskom kriteriju, pri čemu je za osnovnu informaciju recipijentima dostatan uvid u sadržaj zbornika te u naslove priloga, koji otkrivaju uže tematske punktove i autore.

S druge strane, moguće je uputiti i na metajezične strategije te iz toga kuta pristupiti zborničkim tekstovima.

Prema kriteriju metajezične strukturiranosti, zborničke se priloge može razvrstati u tri (mikro)predmetno srodne skupine (iako su, dakako, u ne-

kim segmentima kontaktiranja radova pojedinih skupina neizbježna, pa dolazi do predmetnih prelijevanja):

- 1) *metametajezni* tekstovi čiji je predmet područje znanosti o književnosti, posebice povijest ili teorija književnosti – bilo kao cjelovito područje bilo kao odsječak koji se problemski osvjetljava preko konkretnoga književnoga teksta (čime se već ulazi u kombinaciju s *metajezni* tekstovima) – te područje jezika
- 2) *metajezni* tekstovi, zapravo interpretacijski, čiji je predmet konkretna jezična problematika, književni tekst sâm ili komparativno postavljen uz kakav drugi umjetnički tekst – književni ili drugo-medijski (filmski, glazbeni, plesni, fotografski, kazališni), a iz tih se kontakata onda izvode zaključci o književnom, širem kulturnom i/ili društveno-povijesnom kontekstu te
- 3) *metakulturalni* tekstovi čiji je predmet i polazište tekst kulture, odnosno kultura u različitim međucitatnim kontaktima, primjerice pitanja regionalizma, interkulturalnosti, multikulturalnosti.

Postmoderna znanosti o književnosti

Metametajezni tekstovi u Zborniku, kao i uopće, primarno su autoreferencijalni, s tim što se autoreferencijalnost od početne točke referencije usmjerava dvojako – prema znanstvenom diskursu, koji je u središtu raščlambe, te prema subjektu kao tvorcu određenoga znanstvenoga diskursa, odnosno prema diskursu preko teorijskoga subjekta/tvorca koji ga bitno stilski označava. Pozicija i uloga teorijskog subjekta u tekstu obilježiti će i nijansirati stilistiku znanstvenoga diskursa svakoga autora, što također može biti jedan od povoda različitog pristupa tekstovima, no ovdje se ta mogućnost neće šire prikazno elaborirati.

Metametajezni tekstovi u Zborniku koji su prikazno, problemski, polemički ili komparativno orijentirani na koje od područja znanosti o književnosti, njihove tekstove i žanrove, čak i žanr znanstvenoga skupa, obrađuju problem književne periodizacije, periodizacijske strategije i koncepte – kontekstualizirane u okvire jedne ili više nacionalnih književnosti ili istraživane fenomenski. Po autorima, to su tekstovi Aleksandra Flakera, Haline Janaszek-Ivaničkove, Mieczysława Dąbrowskog, Bożene Tokarz, Gorana Rema, Perine Meić, Ewe Szperlik, Ewe Kraskowske, Snježane Stanarević i Ivane Kukovec, Kristine Katalinić i Karine Giel.

Aleksandar Flaker¹ odmah na početku zbornika problemski pristupa povijesti književnosti, nudeći osobnu percepciju perioda druge polovice 20.

¹ Aleksandar Flaker, *Lata nadziei i złudzeń (Notatki osobiste na marginesie historii). Pamięci Janka Wierzbickiego i Zdravka Malicia. „Rewizjonizm” literacki 1948–1956*, str. 13.–25.

stoljeća u hrvatskoj, poljskoj i ruskoj književnosti. Referira se pritom dijaloški, ali i polemički, na tri razine zbivanja u tom periodu – društveno-političku, književnu, odnosno općeestetsku i znanstvenu, tj. metajezičnu, koja se bavi istim kulturno-društvenim prostorom. Godine koje izdvaja kao društveno-političko-kulturno prijelomne, s posljedicama na književna zbivanja, jesu 1948., 1956. i 1968. Posljednja godina, uz 1972., kada se održava međunarodni slavistički kongres u Varšavi, odnosno 1973., kada izlazi zbornik toga kongresa *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Flaker podcrtava kao one koje označavaju nastupanje bitnih poetoloških promjena u europskom kontekstu u prozi, kojima je u pozadini Salingerov *Lovac u raži*. Flaker dijalogizira s teorijskim promišljanjima koja dolaze do istih zaključaka, odnosno koja preispituju jezične, stilske, aktantske i fabularne inovacije nove proze, te rekonstruira okolnosti nastanka svoje *Proze u trapericama*. Bavi se i terminologijom, pa umjesto naziva *postmoderna* predlaže teorijski opravdaniji i precizniji naziv *ars combinatoria*. Flaker je, naime, prisjetimo se, već u *Poetici osporavanja* (1982. i 1984.) izrazio svoj prosvjed protiv terminoloških kovanica koje su etimološki vezane uz već postojeća imenovanja ranijih stilskih formacija (poput *neoavangarde*, primjerice) i zalagao se za uvođenje nazivlja koje će precizno ukazati na aktualna stanja književnih struktura. U posljednjem odjeljku rada, intertekstualno i recepcijski indikativno podnaslovljenom kao *P. S.*, Flaker se referira i na neke teorije s početka 21. stoljeća (K. Nemeč, M. Kolanović) koje uočavaju obnavljanja proznih modela iz 60–ih i 70–ih godina 20. stoljeća u pripovjednoj prozi s početka novoga stoljeća, tako da se, kako se čini prema njegovim zapažanjima, svojevrsna poetološka reverzibilnost u podrazumijevajuće ireverzibilnoj (književnoj) povijesti ne može zanijekati.

Dok Halina Janaszek-Ivaničková² piše o poljskome postmodernizmu, uzimajući u obzir i strategije izvedbe i različite teorijske koncepte i provjeravajući ih kroz poeziju Tadeusza Różewicza, Mieczysław Dąbrowski³ se, poput Flakera, preispitujući poetološke značajke druge polovice 20. stoljeća također djelomice bavi periodizacijskim nazivljem te reinterpretira književnopovijesno razdoblje od kraja 19. stoljeća do danas, zamjenjujući uobičajene pojmove – *modernizam*, *avangarda*, *postmodernizam* – pojmovima *filozofski*, *civilizacijski* i *egzistencijalno-estetski modernizam*, za što uporište pronalazi u kombinaciji poetoloških konstanti i inovativnih postupaka u svakome segmentu, koja ne opravdava radikalnu promjenu pojmovlja, već samo različito odgovarajuće atribuiranje.

² Halina Janaszek-Ivaničková, *Postmodernizm w Polsce (w szerszym kontekście)*, str. 25.–51.

³ Mieczysław Dąbrowski, *Modernizm a postmodernizm. Przeciw, obok czy wraz?*, str. 51.–71.

Bożena Tokarz⁴ piše o korijenima srednjoeuropskoga postmodernizma, posebice o tradiciji ironije, groteske i paradoksa koja se preklapila s istim američkim modelom, o nasuprotnim tendencijama srednjoeuropskoga postmodernizma, intertekstualnim kontaktima srednjoeuropskih književnosti te interakciji kulture i književnosti, posebice 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća, kada su postkomunističke zemlje izrazito negativno kulturno-psihološki profilirane.

Goran Rem⁵ bavi se problemima određivanja periodizacijskih granica – *početka* i, posebice, *kraja* – kao u znanosti o književnosti uobičajenim, imanentnim sastavnicama postavljanja ustroja povijesti književnosti, te nizom primjera iz različitih hrvatskih i inozemnih kulturnih konteksta (vinkovačka glazbena skupina *Damaged*, Boro Pavlović, Maković, Čegec, Maleš, Jim Morrison, Ivan Šeremet, Ian Curtis, Jack Kerouac, F. F. Coppola itd.), ali referirajući se i na metajezik književne povijesti, argumentira stav o slabosti takvoga koncepta omeđivanja nečega što je estetska proizvodnja (književnost se sama, kako piše Rem, odupire takvom kontekstu, odnosno takvim tendencijama zamrzavanja rubova svoje *susljedbe*, a kako se iz njegova rada vidi, književnost u tom otporu nije usamljena), implicitno se priklanjajući tezi profesora Solara o neizbježnoj fikcijskoj dimenziji svake književne povijesti.

Perina Meić⁶ pišući o hrvatskoj znanosti o književnosti druge polovice 20. stoljeća posebno analizira status povijesti književnosti, naglašavajući krizu metajezika povijesti književnosti, odnosno potrebu konstituiranja znanstveno relevantne teorijske refleksije koja bi omogućila ozbiljno izučavanje te grane znanosti o književnosti. Kao jedan od temeljnih razloga krize kritički navodi poplavu pomodnih teorija koje, kako ona piše, *ruše barijere između znanstvenog i književnog diskursa te izražavaju skepsu u znanstveno relevantne istraživačke kriterije i metode*. Takav stav kao da polemizira s onim u prethodno navedenom članku o neizbježnoj djelomičnoj fikcionalizaciji povijesti književnosti koja posljedično dovodi do približavanja znanosti i književnosti. Meić drži kako poststrukturalističke teorije zanemaruju problem književnopovijesne metodologije kao jedne od ključnih sastavnica književne povijesti te ona u svome radu usustavljuje i opisuje metodološke modele hrvatske znanosti o književnosti druge polovice 20. stoljeća, analizirajući Slamnigovu studiju *Suvremeni prozaici* kao paradigmatski primjer jedne od njih – žanrovske pozitivističke književnopovijesne podvrste.

⁴ Bożena Tokarz, *Korzenie postmodernizmu środkowoeuropejskiego*, 71.–85.

⁵ Goran Rem, *Konzistentno nepopravljiva Povijest – Povjesnica književnosti je Početnica*, str. 85.–113.

⁶ Perina Meić, *Hrvatska znanost o književnosti druge polovice XX. stoljeća – metodološki modeli*, str. 123.–133.

Ewa Szperlik⁷ locira početak hrvatskoga proznoga postmodernizma u 70-e godine prošloga stoljeća, kada su se na hrvatskoj proznoj sceni pojavili fantastičari, tj. borhesovci, te skicira karakteristike toga modela. Osim što je bila prijelomna za smjenu poetološke paradigme, hrvatska je fantastična proza, kako piše Szperlik, obilježila i povijest hrvatskoga romana, djelujući na razvoj i oblik žanrovskog i fantastičnoga romana, ali i na razvoj proznoga modela hrvatske kratke priče.

Ewa Kraskowska⁸ opsežno, pojedinačno i poredbeno, istražuje feministički diskurs u slavenskim zemljama, proučava utjecaje, ispreplitanja te različite razvojne tendencije toga diskursa s obzirom na povijesne, regionalne i međunacionalne uzroke.

Snježana Stanarević i Ivana Kukovec⁹ za predmet rada imaju znanost o jeziku druge polovice 20. stoljeća te na temelju dvaju temeljnih pristupa jeziku – *formalnog* i *funkcionalnog* – daju pregled lingvističkih teorija navedenoga razdoblja u hrvatskom i svjetskom kontekstu.

Tekstovi Kristine Katalinić i Karine Giel u fokus interesa stavljaju međunarodne znanstvene skupove, analizirajući zastupljenost i ulogu postmodernističkih tema na njima, kao i nacionalne i poredbene specifičnosti vezane uz to područje. Katalinić¹⁰ daje pregled hrvatsko-mađarskih i mađarsko-hrvatskih književnoznanstvenih skupova od 1991. do 2003. godine, dok Giel¹¹ popisuje hrvatsko-poljske skupove od 2005. do 2007., s posebnom usmjerenošću na posljedice tih interakcija po autore i književnosti koje ulaze u književnoznanstvene kontakte.

***Ars combinatoria* književnosti i kulture**

Metajezičnih tekstova, zapravo interpretacijskih, u ovom je zborniku najviše te oni predstavljaju problemski konkretnije teorijsko-poetološke informacije o postmodernoj književnoj praksi, koje recepcija može korelirati s meta-metajezičnima (kako se radi o varijacijama istoga poetološkoga područja) i odmah dobiti uvid i u tekst i u njegov kontekst. Radove je moguće pratiti prema područjima teorijskoga interesa, odnosno prema pojedinim stilskim konvencijama postmodernizma koje se provjeravaju u praksi te prema teorijama koje su se pojavile u periodu druge polovice 20. stoljeća. U središtu su

⁷ Ewa Szperlik, *Literatura fantastyczna i borgesowcy – początek chorwackiego postmodernizmu*, str. 327.–336.

⁸ Ewa Kraskowska, *Pleć Słowiańszczyzny*, str. 349.–360.

⁹ Snježana Stanarević i Ivana Kukovec, *Lingvističke teorije druge polovice 20. Stoljeća u svijetu i kod nas*, str. 501.–513.

¹⁰ Kristina Katalinić, *Postmodernizam i hrvatsko-mađarski znanstveni skupovi*, str. 517.–526.

¹¹ Karina Giel, *Chorwacko-polskie spotkania naukowe*, str. 527.–540.

interesa hibridnost u različitim pojavnostima (intermedijalnost, intertekstualnost, intratekstualnost, transmedijalnost, žanrovska hibridnost), problem identiteta iz perspektive feminističke i postfeminističke teorije te iz perspektive regionalizma, interkulturalnih, odnosno multikulturalnih kontakata (stilski kroz jezik ili aktantsku strukturu, kroz problematiku prevođenja i jezično posuđivanje), problem autora i autorstva, odnosa zbilje i fikcije (strukturne manifestacije postupka *kratkoga spoja*), granice modernističkih i postmodernističkih strategija, problem poetološkoga tretiranja tradicije i, uopće, problem vremena (posebice ekvitemporaliteta kao izvorišta dezintegracije cjeline), problem antropomorfizacije teksta, odnosno tekstualizacije tijela, književne stilistike tranzicijske problematike, problem ideološkoga instrumentaliziranja književnosti i pisma. Iščitavanje radova pokazuje kako autori u prilično poznatim poetološkim, stilskim okvirima postmodernizma pronalaze mnoge njegove neistražene manifestacije ili specifičnosti vezane uz pojedine nacionalne, kulturne kontekste, često pritom problematizirajući održivost periodizacijskih rubova.

Tako se u bloku koji je posvećen intermedijalnosti i/u književnosti nalaze radovi koji istražuju postmodernističku značajku hibridnosti, odnosno citatnosti, analizirajući interakcije, deformacije i citatna preslikavanja na relaciji *književnost – mediji*. Bernarda Katušić,¹² primjerice, iz perspektive očevitih kompatibilnosti između avangarde i postmoderne (ovdje se opet možemo pozvati na profesora Flakera koji je istu tezu o sličnosti tih dviju stilskih formacija elaborirao u već spomenutoj *Poetici osporavanja*) ipak pronalazi temeljno razlikovno mjesto u promjeni sastavnica binarne opozicije *znak/stvar* sastavnicama *medij/svijet* i to pokazuje i dokazuje interpretacijom dviju pjesama Zvonimira Mrkonjića – *Emendacija I* i *Emendacija II*, što oprimjeruju svojevrsan književno-fotografski hibrid. Anna Ruttar¹³ istražuje glazbenost i, uopće, zvukovnost poezije Josipa Severa kroz jasne znakove te zvukovnosti, odnosno glazbenosti, kao što su glazbena terminologija, simboli i tematiziranje glazbe. Film je sljedeći medij čiju nazočnost u književnim strukturama uočavaju teorijski elaborati Suzane Lepan¹⁴ (o utjecaju filmske umjetnosti na hrvatsku poeziju 90-ih), Martine Lemaic¹⁵ (o filmskoj poeziji Dragana Juraka, Damira Radića i Roberta Perišića) i Sanje Orešić¹⁶ (o filmičnosti poezije Branka Čegeca), dok autorica ovoga članka¹⁷ tumači semantiku glasovnih metafora i plesne znakovnosti preko motivskih i formalnih rješenja u pjesmi Josipa Stošića *Ljubavni ples*.

¹² Bernarda Katušić, *Govor slike*, str. 137.–142.

¹³ Anna Ruttar, *Chopin, Liszt i rozstrojony fortepian. O przejawach muzycznosci poezji Josipa Severa*, str. 143.–154.

¹⁴ Suzana Lepan, *Utjecaj filmske umjetnosti na poeziju 90-ih godina*, str. 155.–164.

¹⁵ Martina Lemaic, *Intermedialność lat 90.*, str. 175.–186.

¹⁶ Sanja Orešić, *Filmovi Čegecove pjesme ITD*, str. 187.–198.

¹⁷ Sanja Jukić, *Glasovno-slovni ples pjesničkoga teksta*, str. 165.–174.

O postmodernističkim aspektima u prozama Dubravke Ugrešić piše nekoliko autora. Dok se Barbara Czapik-Lityńska¹⁸ zaokuplja zrcaljenjem globalnoga postmodernističkoga konteksta u njezinim prozama, Anita Gostomska¹⁹ analizira Ugrešićkinu proznu interpretaciju statusa i identiteta srednjoeuropskoga pisca povlačeći paralele s Kunderinom interpretacijom istoga. O Ugrešićkinim romanima kroz prizmu karakteristika tzv. ženske proze piše Dorota Johaniuk.²⁰ Anna Gawarecka²¹ istražuje intertekstualne veze u prozama češkoga pisca Michala Ajvaza i Borgesa, ali daje i opsežnu analizu Ajvazovih alternativnih svjetova koji su distinktirani s preciznim semantičkim namjerama na posve fikcionaliziranu zbilju te na zbilju koja je prikazana neobično proporcioniranim i konfiguriranim uobičajenostima.

Književnim radom velikana Ivana Slamniga bave se dva teksta – Natalije Wyszogrodzke i Leszeka Malczaka. Wyszogrodzka²² na nov način tumači semantiku *makaroničkih eksperimenata* (K. Bagić) u jednome dijelu poezije Ivana Slamniga kao simbolički prikaz gubitka identiteta, a Malczak²³ sučeljava moderni i postmoderni koncept pisanja interpretacijom aktantskoga modela u Slamnigovu romanu *Bolja polovica hrabrosti*, preko Baumanove teorije o modernim i postmodernim životnim strategijama, kao uzorka upravo takvih opozicijskih (životnih, odnosno spisateljskih, poetoloških) strategija.

Novijom i najnovijom hrvatskom kratkom prozom zaokupljeni su tekstovi Ane Jurin i Ernesta Miedzielskog. Ana Jurin,²⁴ koja piše o zbirci priča Zorana Ferića – *Anđeo u ofsajdu*, slično kao Malczak, zainteresirana je za interpretacijski put koji kreće „iz života”, odnosno koji u svjetonazorskim i psihološkim traumama postmodernističkoga pojedinca pokušava pronaći korijen poetoloških promjena. Pri analizi uočava elemente tradicijskoga naslijeđa, posebice u fabularnim rješenjima koja su nalik onima u hrvatskoj fantastičnoj i detektivskoj prozi, te odmake od tih poetoloških koncepata kroz hiperboliziranje tragike pojedinca do ruba ironije i groteske. Pretražuje potom kako se ti postupci uklapaju u postmodernistički koncept proznoga teksta te i druge načine Ferićeva strukturnoga izvođenja postmodernističkih značajki.

¹⁸ Barbara Czapik-Lityńska, *(Post)modernistyczne konteksty twórczości Dubravki Ugrešić*, str. 201.–212.

¹⁹ Anita Gostomska, *O tożsamości pisarza środkowoeuropejskiego na podstawie wybranych utworów Dubravki Ugrešić*, str. 213.–220.

²⁰ Dorota Johaniuk, *Dubravka Ugrešić: w kręgu postmodernistycznej prozy kobiecej*, str. 361.–368.

²¹ Anna Gawarecka, *Alternatywne światy Michala Ajvaza*, str. 221.–232.

²² Natalia Wyszogrodzka-Liberadzka: *Pytania o tożsamość. Wiersze makaroniczne Ivana Slamniga*, str. 243.–252.

²³ Leszek Malczak, *O nowoczesnych i ponowoczesnych wzorach osobowych w Lepszej połowie odwagi Ivana Slamniga*, str. 265.–274.

²⁴ Ana Jurin, *Postmodernističke igre u Ferićevu Anđelu*, str. 233.–242.

Ernest Miedzielski²⁵ istražuje modele književnoga prikaza postmodernističkoga svijeta i pojedinca u tom svijetu utemeljenom na proturječnostima i ekvitemporalitetu koji uzrokuje nemogućnost orijentacije i kaos.

O problematici novopovijesnoga romana pišu Magdalena Dyras i Zoltan Medve. Dok Dyras,²⁶ kroz interpretaciju romana Nedjeljka Fabrija i Ivana Aralice dolazi do zaključka kako novopovijesni roman nema dovoljno postmodernističkih elemenata da bi ga se odredilo postmodernističkim, Zoltan Medve²⁷ ispituje koliko je razlika između povijesnog i novopovijesnog romana književnopovijesno utemeljena, što su simptomi te razlike s obzirom na različita određenja historiografije, s obzirom na različit status povijesti u ta dva tipa romaneskne proze, kroz poredbenu interpretaciju mađarskog i hrvatskoga predloška, *Harmonie caelestis* Pétera Esterházyja i *Dvora od oraha* Miljenka Jergovića.

Još jedan interpretacijsko-interkulturalni rad je onaj Krzysztofa Sitarza²⁸ koji istražuje model postmodernoga romana na primjeru romana *Podobojí* češke spisateljice Daniele Hodrové što ga češka i poljska stručna recepcija čitaju kao posve postmodernistički. Sitarz problematizira takvo određenje konceptom viđenja čovjeka i prošlosti na temelju slike svijeta i imaginacijskih procesa, što ga prepoznaje u romanu *Podobojí*, a koji, dakle, dovodi u pitanje njegovu postmodernističnost.

Fantastične elemente u postmodernističkoj kratkoj prozi srpskoga pisca Milorada Pavića proučava Ewa Stawczyk.²⁹ Naročito se usmjerava prema postmodernističkom postupku *kratkoga spoja* (D. Lodge) koji otkriva premeženost fikcije i faksije do te mjere da izobličjenja zbilje, junaka, njihovih postupaka i događajnih rješenja autoricu navode imenovati takav hibridni poetološki postupak *postmodernizacijom fantastike*. Komparatistički pristup karakterizira i rad Rolanda Orcsika³⁰ koji istražuje intertekstualne i intermedijalne kontakte u poeziji suvremenoga mađarskog pjesnika Ottóa Fenyvesija i Branka Maleša te detektira postmodernističke i implikacije multikulturalnoga miljea u obje pjesničke poetike. Krystyna Pieniążek-Marković³¹ bavi se fenomenom tjelesnosti u poeziji Marijane Radmilović, i to tako da istražuje proturječnosti u tretiranju tijela u tekstu i teksta kao tijela, prati transformacije subjektive autopercepcije od prihvaćanja do odbacivanja, odno-

²⁵ Ernest Miedzielski, *Świat w cieniu kartonowego bałwana*, str. 253.–264.

²⁶ Magdalena Dyras, *Chorwacka powieść o historii i postmoderna*, str. 409.–416.

²⁷ Zoltan Medve, *Vodiči kroz stoljeća. Miljenko Jergović: Dvori od oraha i Péter Esterházy: Harmonia caelestis*, 417.–428.

²⁸ Krzysztof Sitarz, *Postmodernistyczny model powieści. Pod dwiema postaciami Daniela Hodrovej*, str. 275.–284.

²⁹ Ewa Stawczyk, *Postmodernistyczna fantastyka na przykładzie zbioru opowiadań Milorada Pavića Srpske priče*, str. 337.–345.

³⁰ Roland Orcsik, *Boże, sjećaš li se ičega? Hrvatske književne povezanosti u pjesmi Commando dance Ottóa Fenyvesija*, str. 299.–308.

³¹ Krystyna Pieniążek-Marković, *Pomiędzy mową a milczeniem*, str. 369.–381.

sno do autoprebacivanja subjekta u jezik ili tišinu, te zaključuje o implikacijama svih tih odnošenja u prostoru identiteta.

Područje dramskoga teksta predmet je istraživanja Andree Vincetić, Ivana Trojana i Ivane Mrgan. Dok Vincetić³² najprije daje pomniji metodološki uvod u svoj rad (preko naslova Jasena Boke i Andree Lederer) pa onda naznačenim teorijskim pomagalima analizira dvije Vidićeve drame – *Octopussy* i *Veliki bijeli zec* – dodajući vlastita interpretacijska viđenja Vidićeve obrade atmosfere poratne zbilje, Trojan³³ se intenzivnije okreće problemu tranzicije u suvremenoj hrvatskoj drami druge polovice 90-ih godina prošloga stoljeća, za koji su paradigmatičke upravo Vidićeve drame. Prije nego interpretacijski uđe u konkretnije strukturne slojeve dramskih tekstova što zrcale tranzicijske traume hrvatskoga društva (likovi, socijalni odnosi, prostori, odnosno prizorišta), Trojan modelski rekonstruira čitav hrvatski društveno-politički poratni kontekst te zaključno napominje kako Vidić nije usamljena spisateljska jedinka koja reagira na tranzicijske probleme društva, već je dio formiranoga korpusa tematski srodnih dramskih tekstova kao što su Radakovićeve drama *Dobro došli u plavi pakao*, Šovagovićeve *Cigla i Ptičice*, Špišićev *Jug 2*, Matišićevi *Anđeli Babilona* itd.

Ivana Mrgan³⁴ također uzima iz korpusa suvremene hrvatske tranzicijske drame te opširnije obrađuje dvije, kod Trojana već spomenute, Šovagovićeve drame – *Ciglu i Ptičice*, posebice se fokusirajući na Šovagovićevu interpretaciju psihosocijalnoga profila likova i vremena.

Interpretacije jezične razine predložaka smještene su u zaseban blok zbornika. Posebna pozornost posvećena je promišljanjima o problematici prevođenja, koja su važna grana komparatistike o kojoj ovise mnoga druga komparatistička područja, kako nas je učio još profesor Beker. Cvijeta Pavlović i Zorica Kišpeter kroz problematiku prevođenja sučeljavaju se s pojavama interkulturalnosti i intertekstualnosti. Cvijeta Pavlović,³⁵ kako stoji u sažetku njezina rada, objedinjuje teze Ivana Slamniga o odnosima stiha i prijevoda te pokazuje konkretne prijevodne primjere koji otkrivaju razlike izvornoga i prijevodnoga teksta što se odražavaju na interpretacijske mogućnosti. Može se reći kako je njezin tekst i svojevrsni *homage* profesorstvu Ivana Slamniga.

Poznato je kako upravo prevođenje poezije komparatistima zadaje najviše muke jer proizvodi vjerojatno najveći semantički raskorak između izvornika i prijevoda. Upravo tim problemom bavi se Zorica Kišpeter³⁶ koja

³² Andrea Vincetić, *Albino zec i osmerokraka hobotnica Ivana Vidića*, str. 309.–324.

³³ Ivan Trojan, *Problem tranzicije u dramskim tekstovima Bakino srce, Octopussy i Veliki bijeli zec Ivana Vidića*, str. 399.–408.

³⁴ Ivana Mrgan, *Tko visoko leti, ne mora nužno nisko pasti*, str. 429.–436.

³⁵ Cvijeta Pavlović, *Slamnigowska „mala škola” prvekladu*, str. 439.–450.

³⁶ Zorica Kišpeter, *Problemi u prevođenju mađarskih suvremenih pjesnika na hrvatski jezik*, str. 469.–476.

istražuje teškoće prevođenja mađarskih suvremenih pjesnika na hrvatski jezik. Dok Ivo Pranjković³⁷ piše o stilističnosti glagola u Slamnigovoj poeziji, Robert Bonkowski,³⁸ poput autorica koje se bave prijevodima, također ulazi u međujezične odnose temom o njemačkim posuđenicama u hrvatskome jeziku, uvodeći u relaciju i engleski jezik, odnosno uspoređujući odnos njemačkih i engleskih posuđenica kada je riječ o integraciji u hrvatski jezik. Onomastičko-stilističko istraživanje predmet je rada Joanne Dobosiewicz³⁹ koja analizira nazive političkih stranaka u Hrvatskoj, Poljskoj i Sloveniji, posebno prateći semantičku uvjetovanost imena i programa, odnosno društveno-političkoga utjecaja stranke. Na bliskoj je tematskoj liniji i tekst Artura Stęplewskog⁴⁰ koji izlaže tezu o tome kako određene religijske i političke skupine instrumentaliziraju pismovne sustave za demonstriranje vlastite ideologije i duha nacije (posebice to oprimjeruje ćirilničnim pismom).

Metakulturalni tekstovi ne isključuju metaliterarnu komponentu, no naglašeni se orijentiraju tekstu kulture kao polazištu, pomagalu ili ishodu različitih književnih fenomena kroz bavljenje različitim međucitatnim kontaktima, pitanjima regionalizma, interkulturalnosti, multikulturalnosti. Sanjin Sorel⁴¹ tako rekonstruira povijest talijansko-hrvatskih kulturnih prožimanja, konkretizira prostore i razloge kulturnih preuzimanja i/ili ispreplitanja te naznačuje posljedice tih kontakata po sjevernojadransku poetsku paradigmu druge polovice 20. stoljeća. Dok Boguslaw Zielinski⁴² piše o značajkama hrvatskoga kulturnog, društvenog i političkog postmodernističkoga diskursa u europskome kontekstu, Boris Škvorc⁴³ izlaže o multikulturalizmu, odnosno multikulturalnosti u prostoru fikcionalne književnosti na primjeru proza Gorana Samardžića i Miljenka Jergovića.

Flakerov vodič kroz Remova Slamniga i Remova Flakeriana

Zbornik zatvaraju dva prikaza – rad Aleksandra Flakera o zborniku *Widzieć Chorwację* proizašlom iz osječko-poljskoga dijela projekta *Slamnigovih dana* iz 2005. i rad Gorana Rema, već ranije spomenut opsežni prikaz-pregled Flakerova ukupnoga književnoznanstvenoga rada.

³⁷ Ivo Pranjković, *Slamnigovi glagoli*, str. 451.–458.

³⁸ Robert Bonkowski, *Zapożyczenia niemieckie w języku chorwackim*, str. 477.–488.

³⁹ Joanna Dobosiewicz, *Co kryje się w nazwach partii politycznych krajów młodej demokracji? Na przykładzie Chorwacji, Słowenii i Polski*, str. 489.–500.

⁴⁰ Artur Stęplewski, *Duchowość, narodowość, alfabet*, str. 459.–468.

⁴¹ Sanjin Sorel, *Kulturološka rasredištenost (sjevernojadranska poetska paradigma druge polovice XX. stoljeća)*, str. 113.–122.

⁴² Boguslaw Zielinski, *Europa we współczesnym chorwackim dyskursie etnokulturowym*, str. 385.–398.

⁴³ Boris Škvorc, *Stereotipiziranje, multikulturalnost i moguća pripovjedna presjecišta*, str. 287.–298.

Flakerov tekst⁴⁴ donosi niz podataka koji količinom i stilom premašuju očekivanu informativnost i objektivnost prikaznoga žanra. Osim što portretira zbornički predložak, Flaker dijalogizira, čak polemizira s predstavljanim autorima o srednjoeuropskim književnoteorijskim temama te daje detaljan uvid u koncepciju i konkretnu realizaciju ukupnoga projekta *Slamni-govih dana*, kao i u *backstage* susreta. U međuprožimanju subjektivnosti i metajezika čitatelj dobiva uvid u kompletnu ugođajno-događajnu okolinu svakoga teksta, znanstvenu ili književnu poetiku autora, kao i međuautorske kontakte. Flaker se ne zamara nekakvim protokolarnim moranjima i strukturnim normama svoga prikaza, već asocijativno i mjestimice vrlo emotivno razvija priču Slamnig-projekta (putovanja i upoznavanja sudionika u vlaku, isječci iz formalnoga dijela isprepleteni s krokijima druženja u neformalnom dijelu programa, anegdotalne sličice, razgovorne epizode itd.), dopuštajući čitatelju pogled u intimističku dimenziju svoje recepcije zbornika *Widzieć Chorwację*. Informacija o knjizi tako objedinjuje čitav niz retoričkih modusa, ali i Flakerova autoreferencijalna propitivanja koja se prelijevaju na problematiziranje autorstva samoga.

Prava i prigodna (bez konotacija suhoće i uskoće prigodničarskoga žanra) posveta čovjeku i znanstveniku Aleksandru Flakeru odjavni je rad zbornika – tekst Gorana Rema⁴⁵ koji donosi opsežan portret čitavoga Flakerova književnoznanstvenoga opusa. Remov vodič kroz Flakera temeljitim iščitavanjima pojedinačnih naslova prati sve smjerove njegova rada – prirediteljsko-urednički, autorski ili suautorski te suradništvo kao *neupitno autorski potpisan znanstvenokulturološki rad*.

Popisujući znanstvenike s kojima je Aleksandar Flaker surađivao, ali i područja njihova znanstvenog interesa, Rem zapravo ukazuje na ogromnu raznolikost Flakerova znanstvenoga djelovanja, koja se posljedično ogleda i u njegovim radovima. Osim što prikazno ulazi u svaki Flakerov naslov, Rem ga tumači i „nadaslovno“, odnosno značenjski ga kontekstualizira u cjelovitom sistemu Flakerove teorijske misli te prati i *reperkusije* Flakerove teorije na nacionalnu teorijsku misao, s implikacijama europskoga, odnosno svjetskoga konteksta. Tekst je, dakle, sinteza Flakerova bibliografskog učinka i sinteza učinka njegove teorije na nacionalnu i svjetsku znanost o književnosti.

Konkretnije, Rem ukazuje na presudne Flakerove inicijative u području periodizacijske, odnosno stilsko-poetološke problematike (naročito ističe odustajanje od periodizacijskoga koncepta utemeljenoga na pozitivizmu i normativizmu u korist kretanja iz samoga teksta te intertekstualnih implikacija i eksplikacija), u prostoru *ulaska u jaka inozemna teorijska pisma*, u

⁴⁴ Aleksandar Flaker, *Slamnig živi u Osijeku i Poznanju*, str. 541.–552.

⁴⁵ Goran Rem, *Svjetski titl hrvatske književnosti i književnoznanstva – opus Aleksandra Flakera, Panorama književnoznanstvenog opusa Aleksandra Flakera*, str. 553.–585.

otvaranju postupka unutrašnjega čitanja, tj. oblikovanja teorije iz estetskoga teksta, u *afirmiranju transkomunikacijske kroatistike*, odnosno u otvaranju hrvatske teorije intermedijalnim istraživanjima s naglaskom na glazbi, televiziji, filmu, likovnosti te, stoga, u *pripremanju hrvatske recepcije za kontekstne procese u književnosti*.

Flakerovu književnoznanstvenom portretu posebnu uvjerljivost i prigodnost daje Removo osobno iskustvo stručnoga primatelja njegove teorije, od podataka o važnosti i sudbini Flakerovih naslova u obiteljskoj knjižnici do evociranja vlastitoga znanstvenog odrastanja uz Flakerov znanstveni diskurz. Crtica tipičnoga removskog ludizma u svom tom usložnjavanju Flakera (igre riječima, citatima, posebice kontekstualizacijama varijacija Flakerova imena), također je posveta Flakeru, posebice kada kaže kako je *rad, svojom prigodom, prinuđen pristati kretati se njegovom recepcijskom udešenošću*, što znači da je i predmet rada prinuđen podrediti se autorovoj metodologiji, no zapravo se time, a što pokazuje čitav Remov poliloški prikaz, jezičnom igrom upućuje na obrnutu poziciju, na primjenu stila poredbenog pristupa što ga je sredinom prošloga stoljeća u hrvatsko znanstveno pismo uveo upravo Aleksandar Flaker.

Rem, treba opet za kraj ponoviti, kroz čitav rad i temeljitom upućenošću u sadržaj Flakerova opusa i konstantnom *retorikom poštovanja* podsjeća kako je bez Flakerove teorije, bez njegova stila Tjelesnoga i Tekstualnoga kretanja književnoznanstvenim svijetom, nezamislivo čitanje, ali i bavljenje književnošću *ukupne moderne epohe* te kako to napokon treba jasno i s poštovanjem i izreći. Užarevićevski rečeno,⁴⁶ ima li ljepšega osporavanja smrti?

Sanja JUKIĆ

⁴⁶ Usp. Josip Užarević, *Osporavanje smrti*, *Vijenac*, br. 435., 4. studenoga 2010.